

Plenum

Torsdag 5.5.2022 kl. 16.00—18.50

5. Statens revisionsverks berättelse om tillsynen över valfinansieringen vid kommunalvalet 2021

Berättelse B 4/2022 rd

Utskottets betänkande ReUB 3/2022 rd

Enda behandlingen

Andre vice talman Juho Eerola: Ärende 5 på dagordningen presenteras för enda behandlingen. Till grund för behandlingen ligger revisionsutskottets betänkande ReUB 3/2022 rd. Nu ska riksdagen besluta om ett ställningstagande med anledning av berättelsen.

Vi går till debatt. — Utskottets ordförande, ledamot Alanko-Kahiluoto, varsågod.

Debatt

18.09 Outi Alanko-Kahiluoto vihr (esittelypuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Vaalirahoituslakia valmisteltaessa on haettu tasapainoa riittävän säätelyn sekä säätelyn aiheuttamien kustannusten erilaisten haittojen välillä. Perusajatuksena on luottaa äänestäjien kykyyn arvioida ehdokkaita oikein, kunhan äänestäjät saavat riittävästi tietoa ehdokkaiden sidonnaisuuksista. Vaalirahoituksen ei ole myöskään haluttu vievän liikaa huomiota vaalien asiakysymyksiltä, vaikeuttavan ehdokkaiden saamista mukaan vaaleihin tai vaikeuttavan tarpeettomasti varainhankintaa.

Lailla on pyritty ilmoitusjärjestelmään, joka on riittävän kattava ja selkeä sekä noudatettavissa ilman kohtuutonta vaivaa ehdokkaalle. Lain mukaan ehdokas, jonka vaalirahoitus kuntavaaleissa jää alle 800 euron, ei ole velvollinen antamaan vaalirahoituksestaan eriteltyjä kampanjakuluja ja kampanjarahoitusta koskevia tietoja. Hänen tulee kuitenkin antaa kirjallinen vakuutus siitä, että hänen vaalirahoituksensa ei ole ylittänyt 800 euron rajaa.

Viime vaaleissa kirjallisen vakuutuksen antoi 13 380 ilmoitusvelvollista, ja lisäksi vaalirahoitusilmoitusten perusteella kulut jäivät alle 800 euron 1 522 ehdokkaalla. Ennakkoilmoituksen toimitti 7 739 ehdokasta eli 22 prosenttia kaikista ehdokkaista. Määräaikaan mennessä ilmoituksen jätti tarkastusvirastolle 15 034 ilmoitusvelvollista. Näin toimi 86 prosenttia ilmoitusvelvollisista, joita oli yhteensä reilu 17 000.

Vaalirahoitusilmoitusten perusteella kuntavaaleihin käytettiin 7,9 miljoonaa euroa, kun vastaavasti vuoden 2017 vaaleissa summa oli 6,7 miljoonaa euroa. Vaalikampanjat rahoitettiin ilmoitusten perusteella pääosin ehdokkaiden ja heidän tukiryhmiensä omilla varoilla. Ilmoitusten mukaan ulkopuolisen tuen osuus oli 2,8 miljoonaa euroa, kun se vuoden 2017 vaaleissa oli 2,2 miljoonaa euroa.

Tarkastusvaliokunta on aiempien vuosien mietinnöissään nostanut useita kertoja esiin vaalirahoitusta ja sen valvontaa koskevia kehittämistarpeita. Parlamentaarinen työryhmä on hallitusohjelman mukaisesti selvittänyt muun muassa puoluelain ja vaalirahoituslain

Punkt i protokollet PR 50/2022 rd

kehittämistarpeita. Työryhmän on tullut ottaa huomioon myös eduskunnan tarkastusvaliokunnan mietinnössä 1/2018 olevat ehdotukset, jotka koskevat ehdokasmaksujen asemaa vaali- ja puoluerahoituksessa ja kampanjakattoa. Tarkastusvaliokunta on aiemmin lausunut kahteen otteeseen vaalikampanjan kulujen kasvusta, vuonna 2016 ja 2018. Valiokunta on todennut, että valiokunnan mielestä huoleen vaalikampanjoiden kulujen kasvusta ja siitä aiheutuvista kielteisistä vaikutuksista esimerkiksi ehdokkaaksi ryhtymiselle on syytä suhtautua vakavasti. Valiokunta pitää selvittämisen arvoisena ehdotusta toimivasta kampanjakatosta, joka tasaisi varainhankintaan liittyviä eroja ehdokkaiden välillä. Edelleen valiokunta on todennut, että valiokunta pitää edelleen selvittämisen arvoisena ehdotusta toimivasta kampanjakatosta, joka tasaisi varainhankintaan liittyviä eroja ehdokkaiden välillä — siis kahdessa peräkkäisessä tällaisessa mietinnössä, 2016 ja 2018, on näin lausuttu. Valiokunta ehdottaa, että hallitus tekee selvityksen asiasta.

Parlamentaarinen työryhmä toteaa nyt loppuraportissaan, ettei kampanjakattoa koskevan lainsäädännön jatkovalmistelulle ole edellytyksiä, koska usea puolue on työn aikana vastustanut sitä. Valiokunta toteaa aiempiin kannanottoihinsa viitaten, että kampanjakulut ovat edelleen kasvaneet verrattuna aiempiin kuntavaaleihin, ja pitää tärkeänä löytää toimivia keinoja kampanjakulujen kasvun hillitsemiseksi, jottei varainhankinta muodostuisi esteeksi ehdokkaaksi ryhtymiselle. Parlamentaarinen työryhmä esittää muun muassa, että vaalikampanjalle 1 500 euroa ja sitä suurempia lainoja antaneiden nimet tulisi julkistaa. Lainsäädännön päivittäminen työryhmän esittämällä tavalla poistaa räikeimmän mahdollisuuden kiertää lakia sekä tuo lainat poliittisen toiminnan rahoitusmuotona paremmin samalle linjalle muiden vaalirahoitusta koskevien euromääraisten rajoitusten kanssa. Tarkastusviraston mukaan muutos lisää ennen kaikkea vaalirahoituksen läpinäkyvyyttä eikä sillä ole vaikutuksia valvonnan resursseihin.

Työryhmä pitää tarpeellisena selvittää myös tarkastusviraston oikeutta saada vertailutietoja kampanjaan tukea antaneilta sekä palveluita ja tuotteita toimittaneilta. Tarkastusviraston näkemyksen mukaan vertailutietojen saantioikeuden puuttuminen on heikentänyt valvonnan uskottavuutta.

Oikeusministeriössä valmistellaan parhaillaan parlamentaarisen vaalityöryhmän linjauksen mukaisesti hallituksen esitystä vaali- ja puoluerahoituslakiin tehtävistä muutoksista, ja se on tarkoitus antaa eduskunnalle tulevalla syysistuntokaudella. Tarkastusvaliokunta pitää lähtökohtaisesti työryhmän ehdotuksia hyvinä ja tarpeellisina sekä katsoo niiden lisäävän vaalirahoituksen avoimuutta ja valvonnan uskottavuutta. Valiokunta tulee kertomaan tarkemmat käsityksensä puolue- ja vaalirahoitukseen ehdotettavista muutoksista, kun hallituksen esitys on valmistunut, annettu eduskunnalle ja valiokunta antaa siitä lausuntonsa perustuslakivaliokunnalle.

Valiokunnan kannanottoehdotus on, että eduskunnalla ei ole huomautettavaa kertomuksen johdosta. — Kiitos.

Toinen varapuhemies Juho Eerola: Näin, kiitoksia. — Ja edustaja Mäkisalo-Ropponen.

18.15 Merja Mäkisalo-Ropponen sd: Arvoisa puhemies! Tässä tarkastusvaliokunnan mietinnössä on käsitelty siis Valtiontalouden tarkastusviraston kertomusta vaalirahoituksen valvonnasta vuoden 2021 kuntavaaleissa. Kaikki vuoden 2021 kuntavaalien ilmoitusvelvolliset ovat jättäneet lain tarkoittaman vaalirahailmoituksen. Vaalirahailmoituksen oikeellisuudesta vastaa vaalirahoituslain perusteella aina ilmoitusvelvollinen. Valtiontalou-

Punkt i protokollet PR 50/2022 rd

den tarkastusvirasto on velvoittanut yhteensä 26 ilmoitusvelvollista tekemään vaalirahoitusilmoituksensa sakon uhalla. Tarkastusvirastolle tehtiin vuoden 21 kuntavaalien vaalirahoitusilmoituksiin yksi nimetön kantelu. Ilmoitusten käsittelyn, selvitysten ja tehtyjen täydennysten jälkeen Valtiontalouden tarkastusviraston tietoon ei ole tullut seikkoja, joiden perusteella tarkastusvirastolla olisi syytä epäillä vastaanottamiensa ilmoitusten oikeellisuutta.

Kuten puheenjohtaja tuossa edellä puheenvuorossaan toi esille, vuoden 21 kuntavaaleissa rahoitus oli ilmoitusten mukaan yhteensä 7,9 miljoonaa euroa, kun se vuoden 2017 kuntavaaleissa oli 6,7 miljoonaa euroa. Vaalirahoitusilmoitusten mukaan ilmoitusvelvolliset saivat ulkopuolista tukea vaalikampanjoihinsa vuoden 21 kuntavaaleissa 2,8 miljoonaa euroa, kun vuoden 2017 kuntavaaleissa se oli 2,2 miljoonaa euroa. Vaalikampanjat rahoitettiin ilmoitusten perusteella pääosin edelleen ehdokkaiden ja heidän tukiryhmiensä omilla varoilla.

Varsinaisen kertomuksen käsittelyn lisäksi tarkastusvaliokunta keskittyy mietinnössään käymään läpi puoluelain ja vaalirahoituslain kehittämistarpeita ja sen selvittäneen parlamentaarisen työryhmän raporttia. Työryhmän työ päättyi viime vuoden lopussa ja raportti valmistui helmikuun lopussa. Parlamentaarinen työryhmä on hallitusohjelman mukaisesti selvittänyt muun muassa puoluelain ja vaalirahoituslain kehittämistarpeita. Työryhmä esittää useita muutoksia puolue- ja vaalirahoituksen valvontaa koskevaan lainsäädäntöön.

Tarkastusvaliokunta on aiemminkin lausunut kahteen otteeseen vaalikampanjan kulu- jen kasvusta vuosina 2016 ja 2018. Muun muassa 2016 valiokunta kirjoitti mietintöönsä: ”Valiokunnan mielestä huoleen vaalikampanjoiden kulujen kasvusta ja siitä aiheutuvista kielteisistä vaikutuksista muun muassa ehdokkaaksi ryhtymiselle on syytä suhtautua vakavasti. Valiokunta pitää selvittämisen arvoisena ehdotusta toimivasta kampanjakatosta, joka tasaisi varainhankintaan liittyviä eroja ehdokkaiden välillä.” Edelleen valiokunta totesi vuonna 2018: ”Valiokunta pitää edelleen selvittämisen arvoisena ehdotusta toimivasta kampanjakatosta, joka tasaisi varainhankintaan liittyviä eroja ehdokkaiden välillä. Valiokunta ehdottaa, että hallitus tekee selvityksen asiasta.”

Kuten edellä mainitsin, niin parlamentaarinen työryhmä selvitti puoluelain ja vaalirahoituslain kehittämistarpeita, ja työryhmä toteaa loppuraportissaan, ettei kampanjakattoa koskevan lainsäädännön jatkovalmistelulle ole edellytyksiä, koska usea puolue on työn aikana vastustanut sitä. Valiokunta toteaa aiempiin kannanottoihinsa viitaten, että kampanjakulut ovat edelleen kasvaneet verrattuna aiempiin kuntavaaleihin, ja pitää tärkeänä löytää toimivia keinoja kampanjakulujen kasvun hillitsemiseksi, jottei varainhankinta muodostuisi esteeksi ehdokkaaksi ryhtymiselle.

Puhemies! Työryhmä esittää kuitenkin useita muutoksia lainsäädäntöön. Ensinnäkin vaalikampanjalle 1 500 euroa ja kuntavaaleissa 800 euroa ja sitä suurempia lainoja antaneiden nimet tulisi julkaista. Tarkastusviraston mukaan tämä on yksi merkittävimmistä työryhmän linjauksista. Nykyisen lainsäädännön mukaan vaalikampanjoille lainaa antanutta tahoa ei tarvitse julkistaa, vaikka laina olisi huomattavakin, eikä tähän kohdistu määrällisiä rajoituksia. Se on käytännössä mahdollistanut vaalirahoituslain kiertämisen ja merkittävien tukijoiden piilottamisen julkisuudelta. Lainsäädännön päivittäminen työryhmän esittämällä tavalla poistaa räikeimmän mahdollisuuden kiertää lakia.

Toiseksi työryhmä pitää tarpeellisena selvittää tarkastusviraston oikeutta saada vertailutietoja kampanjaan tukea antaneelta sekä palveluita ja tuotteita toimittaneelta. Jatkovalmistelussa on huomioitava, että tarkastusviraston oikeuden tulee kohdistua vertailutietoihin,

Punkt i protokollet PR 50/2022 rd

yksittäistapauksissa olla tarkkarajainen ja pyyntöä tulee olla mahdollista tehostaa asettamalla uhkasakko. Tarkastusviraston näkemyksen mukaan vertailutietojen saantioikeuden puuttuminen on heikentänyt valvonnan uskottavuutta. Tällä hetkellä tilanne on sellainen, että tarkastusvirastolla ei ole oikeuksia saada lisätietoja kampanjaan tukea antaneilta tai kampanjalle palveluita tai tuotteita toimittaneilta tahoilta. Näin tarkastusvirasto on valvonnassaan ehdokkaan ilmoittamien tietojen varassa. Tarkastusvirastolla ei myöskään ole oikeutta pyytää lisätietoja tilanteesta, jossa on syytä epäillä vaali- tai puoluerahoitustietojen oikeellisuutta. Tämä on viraston mukaan merkittävä este valvonnan tehokkaalle toteuttamiselle, ja yksittäisillä mediayhtiöillä voi olla tietoa ehdokkaan vaalikampanjan suuruudesta paremmin kuin valvovalla viranomaisella.

Tarkastusvirasto nostaa raportissaan esiin myös, että virheellisestä ilmoituksesta ei vaalirahoituslaissa ole asetettu sanktiota. Viraston valvontatehtävä painottuu ilmoitusvelvollisuuden noudattamisen valvontaan. Lain muiden säännösten valvonta ei kuulu tarkastusviraston tehtäviin. Esimerkiksi lain 4 §:ssä tarkoitettut ehdokkaan vaalirahoituksen rajoitukset eivät kuulu tarkastusviraston valvontakokonaisuuteen, vaan niin sanotun poliittisen vastuun piiriin. Virasto toteaa: ”Tarkastusviraston vastaanottamien vaalirahoitusilmoitusten perusteella voidaan todeta, että tukea on vuoden 2021 kuntavaaleissa vastaanotettu yhdeltä ja samalta tukijalta yli lain salliman eurorajan, joka on 3 000 euroa kuntavaaleissa”, mutta ”Valtiontalouden tarkastusviraston valvontatehtävän piiriin eivät kuulu vaalirahoituslain 4 §:n säännökset, joissa säädetään ehdokkaan vaalirahoituksen rajoituksista.”

Arvoisa puhemies! Oikeusministeriössä valmistellaan parhaillaan parlamentaarisen vaalityöryhmän linjausten mukaisesti hallituksen esitystä vaali- ja puoluerahoituslakiin tehtävistä muutoksista, mutta tämänkin jälkeen vaalirahoitukseen jää edelleen kehitettävää, ja siksi työtä on jatkettava. — Kiitos.

Toinen varapuhemies Juho Eerola: Kiitos. — Ja edustaja Kiuru.

18.22 Pauli Kiuru kok: Arvoisa herra puhemies! Kiitos puheenjohtajallemme ja varapuheenjohtajalle hyvistä puheenvuoroista. Joitakin ajatuksia:

Ensinnäkin — en lähde kertaamaan näitä kaikkia — olen täsmälleen samaa mieltä siitä, että tämän lainsäädännön uudistamistarve vaalilainoihin liittyvän aukon kohdalta on paikallaan. Tällaista vaalirahoituslain kiertämismahdollisuutta ei ole tarpeen ylläpitää, ja sitä on käytetty hyväksi jossain määrin. Samoin olen samaa mieltä siitä, että näiden vertailutietojen saaminen on aiheellista, koska muuten tiedot voivat jäädä piiloon.

Mietinnössä puhuttiin myös tästä kampanjakattoasiasta. Mietinnössä todetaan, että työryhmä toteaa loppuraportissaan, ettei kampanjakattoa koskevan lainsäädännön jatkovalmistelulle ole edellytyksiä, koska usea puolue on vastustanut kampanjakaton käyttöönottoa. Myös itse kuulun siihen ryhmään, joka suhtautuu kriittisesti kampanjakattoon, ja nostan tässä siitä joitakin näkökulmia.

Ensinnäkin totean, että demokratiassa kaikilla pitäisi taustasta ja resursseista riippumatta olla mahdollisuus osallistua vaaleihin. Toisaalta sitten on huomioitava, että esimerkiksi meillä istuvilla kansanedustajilla on suurempi mahdollisuus päästä esimerkiksi tiedotusvälineissä näkyville vaalikauden aikana sekä myös ennen vaaleja. Kampanjakaton asettaminen olisi istuvien kansanedustajien kannalta hyvä muutos. Käytännössä haastajilla ei olisi mahdollisuutta käyttää maksettua mainontaa kilpailuetua tasaamassa. Kampanjakatto betonoisi istuvien kansanedustajien asemaa.

Punkt i protokollet PR 50/2022 rd

Sitten näihin euromääräisiin rajoihin: Ne lisäisivät entisestään houkutusta hankkia näkyvyyttä muilla käytettävissä olevilla tavoilla. Näen selvänä vaarana sen, että populistiset ulostulot ja alatyylinen kampanjointi lisääntyisivät, koska sillä tavalla on mahdollista saada veloituksetonta näkyvyyttä.

Sitten mennään median isoon rooliin: Iso maakunnallinen sanomalehti voi ratkaisevalla tavalla vaikuttaa siihen, kuka tulee valituksi ja kuka ei tule valituksi. Tämä julkisuus ei maksa ehdokkaille mitään. Sama koskee tietysti esimerkiksi ajankohtaisia viihdeohjelmia televisiossa tai muissa medioissa. Osa istuvista kansanedustajista on vakiovieraita television ajankohtaisohjelmissa. Haastajat pääsevät mukaan harvemmin. Jos taloudellisia edellytyksiä on, niin haastajilla on ainakin teoriassa mahdollisuus tasoitaa tätä epäsuhtaa isolla budjetilla, mikäli pystyvät keräämään ison budjetin. Kampanjakatto lisäisi tiedotusvälineiden suhteellista valtaa vaaleissa. Kampanjoiden budjetti on vain yksi kilpailutekijä. Jos sitä rajoitetaan, niin paine myös muiden kilpailutekijöiden rajaamiseen kasvaa. Tasapuolisuuden nimissä tulisi myös medianäkyvyyttä säädellä. Tiedotusvälineiden vapauteen ja muuhun sananvapauteen ei pidä kuitenkaan lähteä koskemaan. Ne ovat aivan perustavaa laatua olevia arvoja länsimaisessa demokratiassa.

Kampanjakatto toisi ongelmia myös mittaamiseen. Miten arvotettaisiin erilaisten viite-ryhmien, organisaatioiden, lobbareiden ja vastaavien tarjoama veloitukseton näkyvyys somekanavissa tai muissa viestimissä, lehdissä, verkkosivuilla ja niin edelleen? Tällaista tukea tarjoavat ehdokkaille esimerkiksi ammattiyhdistykset, elinkeinoelämän organisaatiot ja yritykset eri puolueiden jäsenille näkökulmasta riippuen.

Ja vielä lopuksi: Vaalipiirit ovat hyvin erilaisia kooltaan, kulttuuriltaan ja historialtaan, ja samoin vaaleissa aiheutuvat kulut ovat erilaisia eri vaalipiireissä. Esimerkiksi liikkumiseen Lapissa on käytettävä huomattavasti enemmän sekä aikaa että rahaa kuin esimerkiksi täällä Helsingissä tai muissa vaalipiireissä.

Sitten nykyisen lainsäädännön piirteistä: Laki vaalirahoituksesta edellyttää, että ilmoituksissa tulisi olla aina maksajan nimi näkyvissä. Nyt jos katsotaan edellisten vaalien ilmoituksia, niin kuinka monessa niistä maksaja näkyi? Monesta se puuttui, ja aika useassa maksajaksi oli ilmoitettu ”Kaikkea hyvää kaikille ry”. Tällaisen tiedon informaatioarvo on käytännössä ainakin minulle lähellä nollaa. — Kiitos.

Riksdagen avslutade debatten.

Riksdagen godkände utskottets förslag till ställningstagande med anledning av berättelse B 4/2022 rd. Ärendet slutbehandlat.